

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA SOSYAL TENKİT ÖRNEKLERİ OLARAK “YUF” REDİFLİ ŞİİRLER

Lütfi ALICI*

Poems With *Yuf Redif* in Turkish Classical Literature as an Example of Social Criticism

In Turkish Classical Literature which has its own particular aesthetic properties, the aim of art takes the most important place. Having these aspects, this literature which was accepted for centuries by the society in which it was realised has been criticised from Tanzimat until present for being alienated from social life. Despite the generally accepted sense of art Divan poets expressed in their work the social matters which take place in the society they live. As an example of this it seems that this literature which has the poems of *yuf redif* having social criticism is not completely far from social matters.

Keywords: Turkish Classical Literature, divan poets, poems with *yuf redif*, *yuf çekmek* (to boo), social criticism.

Âlemde ki kâmil çeke gam zevk ede câhil
Yerden göğe dek *yuf* bana ger dimez isem *yuf*
Rûhî

İslam medeniyeti dairesinde meydana gelen, medeniyet âlemine büyük bir iftiharla sunabileceğimiz ve yeni edebiyatımız için engin bir hazine mahiyetinde olan Klâsik Türk Edebiyatı, Tanzimat'tan bu yana çeşitli cihetlerden tenkit edilegelmiştir¹. Dünya edebiyatları arasında en uzun ömürlü edebî anlayışlardan biri olan bu edebiyata günümüz anlayışlarıyla yaklaşılmaktadır. Tenkit edilirken bu edebiyatın meydana geldiği zaman, vücut bulduğu ve yüzyıllarca kabul gördüğü toplum ile o toplumun kabuller dünyasıyla hakim olan sanat anlayışı çoğunlukla nazara alınmamaktadır. Genellikle geniş bir araştırmaya dayanmayan, aşağı yukarı birbirinin tekrarı mahiyetinde olan bu tenkitler, bu edebiyatın dili, Fars taklidi bir saray edebiyatı oluşu, kahraman tipi, âşık ve sevgili tipi, aşk anlayışı ve özellikle de sosyal hayattan kopuk kitabî bir edebiyat oluşu noktalarında yoğunlaşmıştır.

Hangi dönemde yaşarsa yaşasın bir sanatkârın içinde yetiştiği toplumun meselelerine bigâne kalamayacağı, az veya çok verdiği eserleriyle, beraber

* Yard. Doç. Dr., Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi. E.posta: lutfialici@mynet.com

¹ Ali Nihad Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Yay., İstanbul 1981, s. 82.

yaşadığı toplumun o zamanki yaşantısına ayna tutarak daha sonraki dönemlere yansıtacağı aşikârdır. Divan şairi de zamanında kabul gören sanat anlayışı çerçevesinde kendi sanatını icra ederken toplumda cereyan eden sosyal olaylara tamamen alâkasız kalmamış, hem de bir aşk ve şarap şiiri olarak bilinen gazel nazım şekliyle bir bütün halinde sosyal muhtevalı şiirler yazmıştır.

Bu çalışmamızla, başından sonuna kadar birer sosyal tenkit örneği olan “yuf redifli” şiirleri nazarlara sunmak istedik. Söz konusu şiirler, şairlerinin yaşadığı yüzyıllara göre sıralanıp, şairleri hakkında kısa bilgiler verildikten sonra cümleler halinde günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Yuf kelimesi lügatte kınama, üzüntü ve nefret bildiren ünlem olarak verilmektedir. “yuf çekmek”, “yuf borusu çalmak”, “yuf ervahına”², “yuf münkîre, lâ’net Yezid’e”³ şeklinde deyim olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca hoşnutsuzluk ve öfke anlatan “yuh” “yuha” ifadelerinin yuf kelimesinin yerine kullanıldığı da görülür. Şairlerimizin dönemlerindeki olaylara bir tepki, bir tavır olarak yazdıkları “yuf redifli” şiirlerden tespit edebildiğimiz ilk şiir Karamanlı Aynî’ye aittir.

XV. asır şairlerinden Aynî, (? / 1491-94) Karaman Beyliğinin son dönemi ile Osmanlı Devleti’nin Fatih Sultan Mehmed ve Yıldırım Bayezid dönemlerinde yaşamıştır. Hakkında Osmanlı tarihlerinde, şuarâ tezkirelerinde ve biyografik eserlerde hiçbir bilgi bulunmayan şair için tek kaynak kendi divanıdır. Divanındaki şiirlerinden Aynî’nin, talihsiz Şehzâde Cem’in hocası, sadık dostu ve nedimi olduğu anlaşılmaktadır. Bu konumu sebebiyle adı “Cem Şairleri” arasında anılmayan şair, Sultan Cem ile Sultan Bayezid’in taht mücadeleleri sırasında Sultan Cem’in yanında yer almıştır⁴. Sultan Cem’in bütün sergüzeşti onun şiirlerine de tabii olarak yansımıştır.

Aynî, divanındaki yuf redifli gazelinde o dönemde cereyan eden tarihî olaylara işaret eder. Şair, söz konusu şiirinde, alçakları koruyan ve onların ilerlemesini sağlayan zamanın kendisine ve padişahına, saltanat mücadelesinde Sultan Cem tarafında olmayan vezir ve askerlere, hakları olmadıkları halde alçak ve değersiz insanlara devlet imkânlarını bol bol sunanlara, ehil olmayanları çeşitli makam ve mevkie getirenlere yuf çeker. Nihayetinde olayların olumsuz seyriyle başa çıkamayacağını anlayan şair, kendi kendine tasavvufa yönelmeyi telkin eder.

Dûn-perverdür zamân kendüye vü şâhına yuf

Kendü vü şâhı nedür belki şehenşâhına yuf

Alçakları koruyan ve onların ilerlemesini sağlayan bu zamanın kendine de, padişahına da, padişahlar padişahına da yuf olsun.

² TDK, *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara 1988, s. 1644., Metin Yurtbaşı, *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*, Özdemir Yay., İstanbul 1996, s. 510.

³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp ve Aka Yay., İstanbul 1977, s. 360.

⁴ Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Divânı*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 1-29

Saltanat satrancına üstâd ider her câhili
Ferz ü at u baydak u fil ü ruh u şâhına yuf

Saltanat satrancında her câhili üstat konumuna getiren bu zamanın vezirine de, atına da, piyonuna da, filine de, kalesine de şahına da yuf olsun.

Âsumân-ı rif'at üzre yol virür her bir hara
Ger tarîki keh-keşân ise anun râhına yuf

Her bir eşek tabiatının gökyüzü gibi yüksek pâyelere çıkması için yol veren bu zamanın yolu, saman yolu gibi parlak olsa da, o yola yuf olsun.

Âb-ı devletden hayatın her hasısün tâzeler
Rîsmânına anun delvine vü çahına yuf

Alçak ve değersiz insanlara hayat bağışlayıcı bir su kuyusu gibi devlet imkânlarını sunan bu zamanın ipine de, kovasına da, kuyusuna da yuf olsun.

Ger bana seh-m-i sa'âdet virmeye bu dün-felek
Sehm-i gaybına anun mîhrine vü mâhına yuf

Bu alçak felek eğer bana saadet hissemi vermezse o zaman bu feleğin taksimine de, güneşine de, ayına da yuf olsun.

Kişinün zâtında hoşdur kim ola ayn-ı şeref
Yohsa dünyânun kamu izz ü şeref-hâhına yuf

Şeref kişinin zatında varsa hoştur. Yoksa dünyanın bütün izzet ve şerefini isteyenlere yuf olsun.

Aynîyâ ilm-i ledün kesb it gözetme devleti
Câhilün câhu nedür câhile vü câhına yuf⁵

Ey Aynî, gayb ilmini tahsil et, talihi gözetme. Câhillerin mevkii nedir ki ? Câhile de, onun bulunduğu mevkie de yuf olsun.

XVI. asrın, asırlar ötesine ses bırakan büyük şairlerinden biri de rind ve mütefekkir şair Bağdâdlı Rûhî (? / 1605-6)'dir. Şairin, Kanûnî Sultan Süleyman'ın ordularıyla Bağdad'a giden bir askerin oğlu olduğu bilinmektedir. Hayatını, türlü sebeplerle diyar diyar dolaşarak geçiren Rûhî, sosyal problemler karşısında duyan, düşünen ve bunları tenkit eden bir şair olarak, Klâsik Türk Edebiyatında hususî bir yere sahip olmuştur. Bir sosyal tenkit ve tefekkür şairi olan Rûhî, payitahttan uzak, bilhassa gezip yaşadığı Irak ve Şam bölgelerindeki idarî ve sosyal hayatın; din ve ahlâk anlayışının aksayan taraflarını dile getirdiği *Terkîb-i Bend*'iyle tanınmıştır. Rûhî'nin *Terkîb-i Bend*'i XVII. asırdan günümüze kadar büyük takdir ve alâka görmüş, bir çok şair tarafından nazireler yazılmıştır.

Söz konusu şiirinin altıncı bendinde sahte dindarlığın şaheser bir tenkidi, bir bütün halinde şöyle hikaye edilir.⁶

Vardum seherî tâ'at için mescide nâgâh
Gördüm oturur halka olup bir nice gümrâh

⁵ Mermer, age., s. 499-500.

⁶ Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, MEB Yay., İstanbul 1971, s. 579-581.

Bir sabah, ibâdet için şöyle bir mescide gittim. Bir nice yolunu şaşırmışın halka olup oturduklarını gördüm.

Girmiş kimisi vahdete almış ele tesbîh
Her birisinin vird-i zebânı çil ü pençâh

Kimisi kendini Tanrı'ya vermiş, ellerine tesbih almışlar. Hepsinin dillerinde durmadan söyledikleri söz : Kırk, elli.

Dedüm ne sayarsuz ne alursuz ne satarsuz
K'aslâ dilünüzde ne Nebî var ne hûd Allah

Onlara, ne sayıyor, ne alıyor, ne satıyorsunuz, dedim. Dilinizde hiç, ne Peygamberin ne de Allah'ın adı var.

Dedi biri kim şehrimüzün hâkim-i vakti
Hayr etmek için halka gelir mescide her gâh

Biri dedi ki : Şehrimizin şu sıradaki efendisi her zaman halka yardım için mescide gelir.

İhsânı ya pençâh u ya çildür fukarâya
Sabreyle ki demdür gele ol mîr-i felek-câh

Yoksullara ihsanı ya kırk, ya elli paradır. Sabret şimdi o gökler kadar yüce efendinin gelme zamanıdır.

Geldiklerini mescide bildüm ne içündür
Yüz döndürüp andan dedüm ey kavm olun âgâh

Mescide niçin geldiklerini anladım. Oradan yüzümü çevirip, ey millet dedim: Bilin ki,

Sizden kim irag oldı ise Hakka yakındur
Zîrâ ki dalâlet yoludur tuttuğunuz râh

Sizden uzak olan Allah'a yakın demektir. Çünkü, sizin tuttuğunuz yol hata yoludur.

Tahkik bu kim hep işiniz zerk u riyâdur
Takilâdesüz tâ'atunuz cümle hebâdur

Doğrusu sizin işiniz hep yalan ve ikiyüzlülüktür. Siz gösteriştesiniz, ibadetiniz hep boşunadır⁷.

Rûhî'nin sosyal hayatın aksaklıkları ve adaletsizlikler karşısında en sert ve dikkate değer tenkidi, şiirin on altıncı bendindedir. Şair, şiirinde önce gelir dağılımındaki adaletsizliğe dikkat çeker. Yüksek mevkideki kimselerin ve beylerin cömert ve hayırsever olmayışlarına üzülür. Zamandan ve zamane insanların vefasızlığından yakınan şair, cahillerin yüksek mevkilerde olmalarını, kâmil insanlara ise değer verilmemesini kınar ve insanları bu hâllerinden kurtaracak bir er düşünür⁸.

⁷ *Büyük Türk Klâsikleri*, C. 4, Ötüken Yay., İstanbul 1986, s. 119.

⁸ Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, MEB Yay., İstanbul 1971, s. 581-582.

Dünyâ talebiyle kimisi halkun emekde
Kimi oturup zevk ile dünyâyı yemekde

Halkın kimisi dünyâyı elde etmeğe çabalıyor. Kimi de oturmuş zevk içinde dünyâyı yemektedir.

Yok derdine bir çâre eder mîr ü gedâda
Sen çektiğin âlâmı eğer sakla eğer de

Sen çektiğin acıları saklasan da, herkese anlatsan da, ne zengin, ne yoksulun senin derdine bir çare bulacağı yok.

A'yân-ı cihândan kerem umma anı sanma
Âsâr-ı atâ ola ne pâşâda ne beğde

Dünyanın büyüklerinden bir iyilik geleceğini umma. Artık ne paşada, ne beyde bir iyilik kaldı sanma.

Matbahlarına aç varan âdem değnek yer
Derbânları var göz kapıda el değnekde

Mutfaklarına aç gelen adam ancak değnek yiyor. Gözleri kapıyı kollayan, elleri değnekli kapıcılar koymuşlar.

Bir devrde geldük bu fenâ âleme biz kim
Âsâr-ı kerem yok ne beşerde ne melekde

Bu geçici dünyaya öyle bir zamanda geldik ki, ne insanda ne melekde iyilikten eser kalmamış.

Ağyâr vefâdan dem urur yâr cefâdan
Âdemde vefâ olmaya vü ola köpekte

Sevgili cefadan, yabancılar da vefadan söz ediyorlar. İnsanda vefa kalmadı. Vefa ancak köpekte kaldı.

Evc-i feleğe basdı kadem câh ile câhil
Erbâb-ı kemalün yeri yok zîr-i felekde

Cahiller makam sahibi olup göğün doruğuna ayak bastılar. Bilgili, olgun insanların ise bu gökkubbenin altında hiç yerleri yok.

Yâ Rab bize bir er bulunup himmet eder mi
Yoksa günümüz böyle felâketle geçer mi

*Tanrım! Birisi çıkıp da bize yardım edecek mi? Yoksa ömrümüz böyle felaketler içinde mi geçecek?*⁹

Rûhî, XVI. asırda yaşadığı taşra bölgelerindeki yönetim ve sosyal hayattaki aksaklıkları, sahte din anlayışını ve gelir dağılımındaki adaletsizliği sert bir dille tenkit ettikten sonra, şiirinin on beşinci bendinde âdeta bütün bunlara sebep olanlara yuf çeker. Rûhî'nin yufları, makam ve mevkileri para karşılığında

⁹ *Büyük Türk Klâsikleri*, C 4, Ötüken Yay, İstanbul 1986, s. 121.

satanlardan ve onu alanlardan başlar, dünya ikbalinden feleğin yıldız ve gezegenlerine kadar yükselir¹⁰.

Yuf hârına dehrin gül ü gülzârına hem yuf
Agyârına yuf yâr-ı cefâkârına hem yuf

Dünyanın dikenine de, gülüne de, gül bahçesine de yuf olsun. Cefalı güzeline de, onun âşıklarına da yuf olsun.

Bir ayş ki mevkûf ola keyfiyyet-i hamra
Ayyâşına yuf hamrına hammârına hem yuf

Yalnız şarabın neşesine bağlanan içki meclisinin içenine de, şarabına da, şarapçısına da yuf olsun.

Çün ehl-i vücûdun yeri sahrâ-yı ademdir
Yuf kâfile vü kâfile-salârına hem yuf

Madem ki var olanın yeri, sonunda yokluk çölüdür. Onun kafilesine de, kafile başına da yuf olsun.

Zî-kıymet olunca nidelim câh u celâli
Yuf anı satan düne harîdârına hem yuf

Eğer bir değer biçiliyorsa, makam ve büyüklüğü ne yapalım? Onu satan alçağa da, onun alıcısına da yuf olsun.

Âlemde ki bengîler ola vâkıf-ı esrâr
Seyrânına yuf anların esrârına hem yuf

Dünyada gizli sırları yalnız esrarkeşler bildikten sonra, onların sırlarına da, bu sırlara bakıp şaşanlara da yuf olsun.

Ârif ki ola müdbir ü nâdân ola mükbil
İkbâlîne yuf âlemin idbârına hem yuf

Olgun kişiler hor görülüyor, cahiller ise el üstünde tutuluyorsa, bu dünyanın düşkünlüğüne de, mutluluğuna da yuf olsun.

Çarh-ı feleğin sa'di vü nahsine sad hayf
Kevkeblerinin sâbit ü seyyârına hem yuf

Bu dönen feleğin uğruna da, uğursuzluğuna da lanet olsun. Onun gezegenine de, duran yıldızlarına da yuf olsun.¹¹

XVI. asır şairlerinden Usûlî,(? – 1538) Osmanlı kültür coğrafyasında önemli bir yere sahip olan Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. Âşık Çelebi tarafından "Fârisî ocağı" olarak nitelendirilen Vardar Yenicesi'nde, Abdullah İlâhî-i Simâvî'nin oluşturduğu tasavvufî atmosferde hayatı ve mizacı şekillenen Usûlî, daha sonra Mısır'a giderek İbrahim Gülşenî'ye intisap etmiştir. Mürşidinin vefatından sonra tekrar Vardar Yenicesi'ne dönen şair, Mevlevî - Bektaşî tesiri altında gelişmiş, sünnî bir tarikat olan Gülşenîliği Rumeli'de yaymaya çalışmıştır. Bu faaliyetleri

¹⁰ Nihad Sâmî Banarlı, *Resımlı Turk Edebiyatı Târîhi*, C. I, MEB Yay., İstanbul 1971, s. 581-582.

¹¹ *Büyük Turk Klâsikleri*, C. 4, Ötüken Yay., İstanbul 1986, s. 120-121.

sırasında, Nesîmî’ye muhabbetini ön plâna çıkarmasından dolayı Âşık Çelebi tarafından ilhâdlıkla suçlanmıştır.

Melâmet neşesini ön planda tutan Gülşenîler, özellikle başlangıçta rind tavırlarıyla dikkatleri çekmişler, Usûlî de bu husûsiyetleri şiirlerinde en karakteristik bir biçimde ortaya koymuştur. Böyle bir düşüncenin temsilcisi olan Usûlî, şiirlerinde kimseye baş eğmeyen, gözü tok, ham sofulukla alay eden, aşkı ön plânda tutan bir mutasavvıf şair olarak karşımıza çıkar.

Her türlü menfaat ve dünya zevklerine baş eğmeme Usûlî’nin şahsiyetinin temel vasfıdır¹². Divanındaki yuf redifli şiiri, şairin bu özelliklerini gösteren güzel bir örnektir. Şair, söz konusu şiirinde, en sonunda yok olacak, her lokmada misafirine bin zehir veren feleğe, dünya hayatının geçici zevklerine, dünya sultanlarına, onların divanlarına ve askerlerine yuf çeker. Zamane beylerinin kemâl sahiplerine yaptığı kuru takdirlere ve ihsanlara, hatta dert ve sıkıntı ile geçirdiği ömrünün sonunda gelen tabibin dermanına da yuf çeker :

Be bu bâzâr-ı cihânın kuru dükkânına yûf
Çenber-i çarhına vü günbed-i gerdânına yûf

Bu cihan pazarının kuru dükkânına yuf olsun. Feleğin çemberine ve dönen kubbesine de yuf olsun.

Olısar seyl-i fenâdan çü harâb âhir-i kâr
Günbed-i çarhına vü kasr ile eyvânına yûf

Sonunda yokluk seliyle harap olacak feleğin dönen kubbesine, sarayına ve köşküne de yuf olsun.

Dürülür çün kamu defterleri tômâr gibi
Dehr sultânlarının defter ü dîvânlarına yûf

Bütün defterleri bir gün tomar edilip dürülecek olan dünya sultanlarının defter ve divanlarına da yuf olsun.

Olımaz çünki şebîhûn-ı ecelden mâni
Hây ile hûyuna vü leşker ü sultânına yûf

Ecelin gece baskını gibi âniden gelmesine engel olunamayacağından bu dünya hayatının geçici zevklerine, askerine ve sultanına da yuf olsun.

Çünkü mihmânına her lokmada bin zehir verir
Feleğin kâse-i çînîsine vü hânına yûf

Misafirine her lokmada binlerce zehir veren bu feleğin çini kâsesine ve sofrasına da yuf olsun.

Bu cihân beglerinin ehl-i kemâle dâ’im
Kuru tahsînine vü ettiği ihsânına yûf

Bu cihan beylerinin kemâl sahiplerine daima yaptıkları kuru takdirlere ve ihsanlara da yuf olsun.

¹² Mustafa İsen, *Usûlî Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1990, s. 11-17.

Derd ü mihnetle helâk oldu Usûlî çün kim
Şimdiden sonra tâbîbin dahi dermânına yûf¹³

Usûlî dert ve sıkıntıyla helâk olduktan sonra gelen tabibin dermanına da yuf olsun.

XVI. asır şairlerinden Aşkî (? / 1576) İstanbul'da Yenihisar'da (Rumeli Hisarı) doğmuştur. Uzun müddet Üsküdar'da oturmasından dolayı kaynaklarda, “Üsküdârî” lâkabıyla anılmıştır. Hayatının büyük bir kısmını Kanûnî Sultan Süleyman döneminde asker olarak seferlerde geçiren Âşkî, Yeniçerilikten ayrıldıktan sonra Bektaşılıktan Bayramîliğe geçmiş, ihtiyarlık döneminde de tarikat olarak Mevlevilikte karar kılmıştır. Hayatının son dönemlerinde, gözden düşen şair gözlerini de kaybetmiştir. Düşmüş olduğu bu durum karşısında, dostlarının vefasızlığı ile de karşılaşan Âşkî, ömrünün geri kalan kısmını yalnızlık, ıstırap ve yokluk içinde geçirmiştir. Şair, o derece yalnızlık çeker ki, kapısına bir köpek uğrasa, birisi geldi diye sevinmeye başlar¹⁴. İşte bu ruh hâli içinde, kendisini bu hâllere düşüren zamana, düşmanlarına, varlık, mal ve mülk yüzünden gösterilen geçici saygınlığa, övgüsünü söyleyen şaire değil de rakiplere rağbet eden güzellere yuf çeker.

Yerde kalırsa eylediğim âh u zâra yuf
Kînem adüvden almaz isem rûzigâra yuf

Ettiğim ahlâr ve inleyişlerim yerde kalırsa yuf olsun ! Düşmandan öcümü alamazsam geçen zamana da yuf olsun.

Beyt-i rakîbi zeyn eden ol nâzenîne hayf
Büthânelerde nakş olunan zer-nigâra yuf

(Ziyareti ile) rakiplerin evini şenlendiren o nazlı güzele yazıklar olsun ! Puthanelerde işlenen altın putlara da yuf olsun.

Dehr i'tibârı dilber ü mal ü menâl ise
Çün kim bekâsı olmayan ol i'tibâra yuf

Dünyanın saygınlığı; sevgili, varlık ve mal mülk yüzünden ise; kalıcı olmayan bu tür saygınlığa da yuf olsun.

Ş'ol serv-kad ki vermeye bâr-ı vefâ dirîğ
Meyve bitirmeyen şecer-i şâh-sâra yuf

Vefa meyvesi vermeyen selvi boylu sevgiliye yazıklar olsun. Meyveliğin, meyve vermeyen ağacına da yuf olsun.

Sâkî getir piyâle-yi la'lîni ortaya
Bâd-ı şitâ gelip demeden lâle-zâra yuf

Sakî ! Kış yelleri gelip de lâle bahçesine yuf demeden, dudak rengindeki içki kadehini ortaya getir (ve bize sun) !

¹³ Isen, a.g. e., s. 153.

¹⁴ Iskender Pala, *Aşkî ve Dîvânı'ndan Örnekler*, KTB Yay., Ankara 1988, s. IX-XV.

Çoktur cefâsı yâr gibi bağlaman gönül
Yoktur sebâtı çün felek-i bî-karâra yuf

Şu kararsız (durmadan dönen ve bu yüzden de dönek olan) feleğin bir sebati yoktur. Sakın ona gönül bağlamayın ki (onun da) sevgili gibi, eziyeti pek boldur.

Bülbüllerine kılmaz ise meyl Aşkiyâ
Bâg-ı cihânda her sanem-i gül-izâra yuf¹⁵

Ey Aşkî ! Şu dünya bağında, bülbüllerine (övgüsünü söyleyen şairlerine) yüz vermeyen gül yanaklı put gibi güzel olan sevgililere de yuf olsun.

1699’da Karlofça Antlaşması ile gerileme dönemine giren Osmanlı Devleti, XVII.asırdaki ıslahat hareketlerini, XVIII. asır boyunca da fazlasıyla devam ettirmiş ve çöküntüyü durdurmaya çalışmıştır. Seyh Gâlib,(1757-1799) sistemin ana unsurlarıyla birlikte işlerliğini yitirdiği hâricî tedbirlerin kifayetsiz kaldığı ve çöküntünün daha da fazla hissedildiği XVIII.asrın ikinci yarısında yaşamıştır¹⁶. Mevlevî muhitinde tam bir Mevlevî terbiyesiyle yetişen şair, mensup olduğu tarikatta Galata Mevlevîhanesi şeyhliğine kadar da yükselmiştir. Türkçenin işlenmiş güzelliği ile Sebki Hindî üslubunu birleştirerek Klâsik Türk Şiirine yepyeni bir hayal âlemi ve ses güzelliği kazandırmıştır¹⁷. Hüsn ü Aşk mesnevisiyle ifadenin sınırlarını zorlayan şair, “işte yarışanlar yarışınlar”¹⁸ dercesine Klâsik Türk Şiirini en üst seviyesine yükseltmiş ve yine kendisi “Hitâmuhu’l-misk”¹⁹ ifadesiyle hem eserine hem de Klâsik Türk Şiirine son noktayı koymuştur.

Doğumunda düşülen “eser-i aşk” tarihine uygun aşk dolu bir hayat süren Şeyh Gâlib bile zamanında vezirlerin hatta padişahların canlarına mal olan sosyal olaylara karşı alâkasız kalmamıştır. Divanındaki yuf redifli gazelinde şair, dünya için yapılan hokkabazlıklara, sonu hiçe çıkan makamlara, lüks yaşantılara ve şöretlere; kesilmiş kafasına kefen bulamayan vezirin aldığı gösterişli tuğ ve itibarlı nişanlara; sonunda hiçbir hayrıyla anılmayan mevkii ve makam sahiplerine; âlem sayfasında sürekli aynı şekilde tekrarlanan gece ve gündüze yuf çekerek devamlılık arz eden kötü gidişten şikâyet eder.

Billâh yuf bu şu’bede-i hîç-kâra yuf
Yuf kadr-i câh u tantana-i iştihâra yuf

Vallahi, dünyada oynanan bomboş oyunlara, hokkabazlıklara yuf olsun. Sonu hiçe çıkan o kıymetli makamlara, göz alıcı lüks yaşantılara ve şöretlere yuf olsun .

Pâşâ ki bulmaya ser-i maktûn’una kefen
Ol tûg-ı tumturâk-ı alem- i ’tibâra yuf

¹⁵ Pala, age., s. 171-172.

¹⁶ Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Divânı*, Akçağ Yay., Ankara 1994, s. 13.

¹⁷ Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, C.II, MEB Yay., İstanbul 1971, s. 772-773.

¹⁸ Alı Özek vd., *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, TDV Yay., Ankara 1993, s. 587.

¹⁹ “Hitâmuhu misk,” Mutaffifin süresi 26. ayetin ilk kısmıdır. Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk mesnevisinin yazılışına “Hitâmuhu’l- misk” olarak tarih düşmüştür.

Bir paşa ki kesilmiş kafasına kefen bulamıyor. Onun aldığı gösterişli, itibarlı tuğ ve nişanına da yuf olsun .

Bâd-ı ecel ki söndüre kandil-i cânını
Başı ucunda bî-hüde şem'-i mezâra yuf

Nihayetinde can kandilini ölüm rüzgârı söndürecek olduktan sonra, mezar başında boşuna yanan muma da yuf olsun.

Kerrât ile sahife-i âlemde çekmişim
Bu sûret-i mükerrer-i leyl ü nehâra yuf

Âlem sayfasında sürekli aynı şekilde tekrarlanan gece gündüze defalarca yuf çekmişim.

Bir hâne kim binâsı ola âh u eşkden
Yazık o âb u rengen o nakş u nigâra yuf

Yapısı ah ve gözyaşından olan bir hanenin suretine yazıklar olsun. Nakış ve resimlerine de yuf olsun.

Derle ede zuhûr furûn-ı şikencede
Her bir o la'-i nâb o dür-i şâhvâra yuf

İşkence fırınında meşakkat ve terle elde edilen her bir la'le ve şahlara yaraşır inciye yuf olsun.

Güm-nâm-yâd-ı hayr olan erbâb-ı mansıba
Söyler sadâ-yı gümgüm-i tabl u nakâra yuf

Hiçbir hayrıyla anılmayan mevki ve makam sahiplerine davul ve kösün güm güm sesleri yuf çeker.

Sûr-ı arûs kim ola mâtem netîcesi
Püf şem'-i bezme meş'ale-i şu'ledâra yuf

Sonu matem olan düğünün mumu sönsün ve alevlenmiş meşalesine de yuf olsun.

Gâlib penâh-ı fakra gir ebdâl-meşreb ol
Al kürre-nâyı destine çal rûzgâra yuf

Gâlib ! Yoksulluğa bürün, abdallar gibi ol. Neyi eline al, zamaneye yuf çal.

Oldukça söylerim der-i Monlâda kâm-yâb
Dünya gamında çekdiceğim âh u zâra yuf²⁰

Mevlânâ'nın eşğinde huzur buldukça, dünya kaygısıyla çektiğim tüm ahlara, inleyişlere yuf söylerim.

Esrâr Dede,(? – 1796) Şeyh Gâlib gibi Osmanlı Devleti'nin gerilemeden çöküşe doğru gidişinin daha da hızlandığı XVIII. asrın ikinci yarısında yaşamıştır. Şeyh Gâlib, Galata Mevlevîhanesi şeyhi iken ve oldukça geç sayılabilecek bir yaşta Mevlevîliğe intisap etmiştir. Mevlevîliğe intisabından sonra şiire başlayan ve

²⁰ Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1994, s. 338-339.

vefatına kadarki üç yıl içinde, gerek edebî eserleri ve gerekse katettiği manevî merhaleler sebebiyle başta Şeyh Gâlib olmak üzere, bütün Mevlevî şairleri arasında önemli bir şöhrete sahip olmuştur. Özellikle Şeyh Gâlib, onu “nâdide bir cevher” olarak vasıflandırıp sırdaşı olarak kabul etmiştir. Bu yakın ilişki ve muhabbet onun şiirlerine de yansımıştır²¹.

Bu tesir sonucu bir nazire olarak yazdığını düşündüğümüz yuf redifli şiirinde Esrâr Dede, altın ve gümüşe taparcasına rağbet edenlere, zahid, vaiz ve kaba sofunun aşktan uzak, gösteriş ve menfaate dayalı din anlayışlarına, geçici dünyanın geçici güzelliklerine gönül verenlere yuf çeker. Ona göre arif, tüm varlıktan geçen, her gördüğünün güzelliğine gönül vermeyen ve bütün bunlara yuf diyebilen kişidir.

Âbid-i sîm ü zerin mezheb-i âyînine yûf
Haşmet ü saltanat u efsar-i zerrînine yûf

Altın ve gümüşe tapanın mezhebine, merasimine, heybetine, saltanatına ve altın tacına yuf olsun.

Dîn ü îmânını hüsrân ile tebdîl etmiş
Zâhidin hasret-i îmân olan dînine yûf

Din ve imanını hüsrân ile değiştiren zahidin imana hasret kalacak kadar uzak olan dinine de yuf olsun.

Sûfiyâ biz o gürûhuz ki ezelden ebeye
Demişiz her dü cihân mâzi vü pesînine yûf

Ey sufi ! Biz öyle bir topluluğuz ki, ezelden ebeye her iki cihanın geçmişine de geleceğine de yuf çekmişiz.

Ey çemen lâle vü nesrînine dil aldanmaz
Yürü ey bâğ-ı bahâr revnak-ı nesrînine yûf

Ey çemen ! Senin lâlene de, yaban gülüne de bu gönül aldanmaz. Yürü ey bahar bahçesi, senin yaban gülünün parlaklığına da yuf olsun.

Bülbülâ gûşe-i bâğ ma’reke ile doldu
Hem sana hem gülüne hem gülü tahsînine yûf

Ey bülbül ! Bağın her köşesi kargaşa ile doldu, savaş meydanına döndü. Hem sana, hem gülüne hem de gülü beğenip alkışlamana yuf olsun.

Vâ’izâ vasf-ı cinân u leb-i kevser etme
Sus be-hey ehl-i tama’ hûruna yûf înine yûf

Ey vaiz ! Bize cennet ve kevserin güzelliklerini anlatıp durma. Behey ! Sadece cennet nimetleri için ibadet eden, sen sus ! Bu amaçla anlattığın hurilere de iri ve güzel gözlü güzellere de yuf olsun.

²¹ Osman Horata, *Esrâr Dede Hayatı- Eserleri Şiir Dünyası ve Dîvânı*, KTB yay., Ankara 1998, s. 5-26.

Ârif oldur ki bütün kevn ü mekândan geçip ol
Diye her gördüğünün sûret-i rengîmine yûf²²

Arif, bütün varlıktan geçip, her gördüğünün güzelliğine gönül vermeyen ve onlara yuf diyebilen kişidir.

XIX asır şairlerinden Ahmed Kuddûsî (1769 / 1849) Konya, Bor, Niğde ve Kayseri'nin dahil olduğu bölgede, Mevlanâ Celâledîn-i Rûmî'den sonra yetişen en büyük mutasavvıflardan biri olarak kabul edilir²³. Aslen Maraşlı olan şair, Bor'da dünyaya gelmiştir. Tasavvuf âlemine babasının telkiniyle Nakşibendî olarak girmiş, daha sonra da Kâdirilikte karar kılmıştır²⁴. Bir peygamber âşığı olarak tanınan Kuddûsî'nin dinî tasavvufî şiirlerden müteşekkil büyük bir divanı vardır. Şair şiirlerinde, zamanında cereyan eden olaylara ve özellikle kendisiyle alâkalı olanlara oldukça fazla yer vermiştir.

Şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla Kuddûsî de mutasavvıfların çoğunda görüldüğü gibi tasavvufta mevt-i esved denen cahil insanların kınama, iftira ve hakaretlerine maruz kalmıştır. Hatta bu yüzden senelerce evinden çıkamayıp, inziva ve tecrit hayatı yaşadığı kaynaklarda yer almaktadır²⁵. Bütün bunları bir manevî imtihan olarak değerlendiren şair yıllarca sabretmiş, yakınlarına da sabrı tavsiye etmiştir. Bazen de dayanamayıp, tahammül mülkü yıkıldığında sebep olanlara yuf çekmekten geri durmamıştır.

Kuddûsî, sosyal tenkidi daha ziyade fert bazında ele alır. Nihayetinde toplumu etkileyecek olan manevî hastalıkları ve bunlara müptelâ olanları söz konusu eder. Şair, öncelikle Hak âşıklarının kıymetini bilmeyenlere, onları kötü sözlerle kınayanlara yuf çeker. Müminliğin nişanı müminleri sevmektir diyen Kuddûsî, ehl-i imana düşmanlık edenlere, insanlara iftira etmeyi, onlarla alay etmeyi ve onları kınamayı âdet haline getirenlere insan diye rağbet eden insanlara da yuf çeker. Münafıklığı, dedikoduculuğu, yalan söylemeyi, sövmeyi, yermeyi kendisine iş edinerek menfaat temin eden ve böylelikle halk içinde fitne ve fesat çıkaran fitneci insanlara, dostları parça parça bölüp, aralarına kin, buğz, kavga yerleştiren şeytan tabiatlı kişilere, ekmek, nimet, yeme içme ve sohbet hakkını unutup, hayvan gibi her gördüğüne saldıranlara, insanların yüzüne dostluk gösterip de arkalarından gizli düşmanlık yapanlara yuf çeker ve onlarla ülfet etmemeyi tavsiye eder.

Nâr-ı ışk ile yanıp kül olmayan nâdâna yûf
Ölmeden evvel ölüp dirilmeyen bî-câna yûf

Aşk ateşiyle yanıp kül olmayan cahile yuf olsun. Ölmeden evvel ölüp dirilmeyen cansıza yuf olsun.

²² Horata, age., s. 436-437.

²³ Fehmi Kuyumcu, *Kuddûsî Dîvânı*, Gaye Matbaacılık Yay., Ankara 1982, s. 5.

²⁴ Kuyumcu, age., s. 26-27.

²⁵ Ae., s. 20-21.

Kadrini uşşâk-ı Hakkın bilmeyip ta'n eyleyen
Bed-kelâm u bed-lika u bed-nefes hayvâna yûf

Hak âşıklarının kıymetini bilmeyip, ayıplayan, kötü sözlü, kötü yüzlü, kötü nefesli hayvan tabiatlı insana yuf olsun.

Zu'm eder özü yahşi tâgiyândır ehl-i ışk
Yûf o tâğînin özüne ettiği tугyâna yûf

Kendisini iyi zanneden aşk ehli isyankârdır. O azgın isyankârın kendisine ve onun ettiği azgınlıklara yuf olsun.

Mü'minin budur nişânı ki seve mü'minleri
Ehl-i îmâna adâvet eyleyen düşmâna yûf

Müminleri sevmek müminin nişanıdır. İman ehline düşmanlık edenlere yuf olsun.

Zemm u istihza-ı kazf u ifk ü gaybet âdeti
Ana insan deyü ragbet eyleyen insana yûf

İftira etmeyi, kınamayı, alay etmeyi âdet edinene insan diye rağbet eden insana yuf olsun.

Söyleyip elfâz-ı küfrü güldürür nâsı müdâm
Dinleyip anın kelâmın gülüşen yârâna yûf

Küfürlü sözler söyleyip insanları devamlı güldürenin sözlerini dinleyip gülüşen dostlara yuf olsun.

Ger gazâb eyleirse kalmaz anda asla akl u dîn
Bî-vefâ u akl u hem bî-dîn ü bî-îmâna yûf

Kızdığı zaman akli ve dini kalmayan, vefasız, akılsız, dinsiz ve imansıza yuf olsun.

Kârıdır gamz u nemîme kizb ü sebb ü ifk ü zem
Halk içinde fitne îkaz edici fettâna yûf

Münafıklığı, dedikoduculuğu, yalan söylemeyi, sövmeyi, yermeyi kendisine iş edinerek halk içinde fitne ve fesat çıkaran fitneci insana yuf olsun.

Asdikâyı fırka fırka eyleyip iblis kişi
Ara yerde ceng u gavga bugz u kin koyana yûf

Dostları parça parça bölüp, aralarına savaş, kin, buğz, kavga koyan şeytan tabiatlı kişiye yuf olsun.

Nân u ni'met ıyş u sohbet hakkını nisyân edip
Şol kuduz hayvân gibi her gördüğün kapana yûf

Ekmeğ, nimet, yeme içme ve sohbet hakkını unutup, kuduz hayvan gibi her gördüğüne saldıran insana yuf olsun.

Çün ayan oldu bu yüzden dostumuz düşmânımız
Bize dostluk gösterip gizli aduv olana yûf

Biz bu sebeple dostumuzu ve düşmanımızı öğrendik. Yüzümüze dostluk gösterip de arkamızdan gizli düşmanlık yapana yuf olsun.

Etmeniz anınla ülfet ey bizim ahbâbımız
Pes dedik ol münkire yûf hem ana uyana yûf²⁶

Ey dostlar, onunla ülfet etmeyin. Nihayet biz, hem o inkarcıya hem de ona uyana yuf dedik.

Şairlerin dışında etrafındaki aksaklıkları kendi çapında tenkit edenler de olmuştur. Bunlardan bir de Lâ-edrî Dede'nin rivayet ettiği Yuf Baba'dır. Bu şahıs suretâ harap ama siretâ mamur bir gönül ehlidir. Rivâyete göre Yuf Baba, cenazesine katıldığı bazı insanların ardından, cenaze omuzlarda kabristana doğru götürülürken yuf çekmiş. İçinde bulunduğu hâl sebebiyle kendisine bir şey denilmez, hoşgörüle karşılanmış. Kendisi vefat ettiğinde bu hâle vakıf olan birisi, Yuf Baba'nın ardından "Sana da yuf olsun Yuf Baba." deyince, Yuf Baba tabuttan başını kaldırıp "Asıl sana yuf olsun." demiş.

Divan şairleri yaşadıkları dönemin zor şartlarına rağmen, gözden düşmeyi, hamisiz kalmayı, sürgünü, sürgünde ölmeyi, hatta canları pahasına da olsa içinde yaşadıkları toplumda gördükleri adaletsizlik ve yozlaşmaları dile getirmişlerdir. Sebep olarak gördükleri insanları çekinmeden vezir ve padişahlara kadar tenkit edebilen bu şairlerin mensup olduğu edebiyatın toplum meselelerinden uzak olduğu söylenemez. Şairlerin hemen hepsinde görülen feleğe kadar yükselen şikâyetler aslında hakim olan sistemin aksaklıklarından duyulan rahatsızlığın başka bir ifadesidir. Bir bütün hâlinde sosyal tenkidi içeren yuf redifli gazellerin yazıldığı bu edebiyata, sosyal hayattan kopuk olduğuna dair yöneltilen eleştirilerin geniş araştırmalara ve incelemelere dayanan sathi yaklaşımlar olduğu görülmektedir.

²⁶ Kuyumcu, age., s. 343-344.